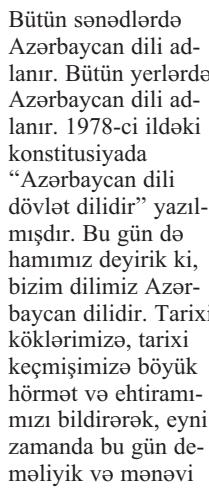

Əsrin Lideri - 100

1936-ci ildə Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası hazırlanarkən lahiyədə yazılımışdı ki, dövlət dili türk dili olsun. Ancaq bizim nümayəndələr Moskvaya gedib qayıdından sonra 1937-ci ildə konstitusiya qəbul ediləndə dövlət dili maddəsi yazılmayıb. 1936-ci ildə Sovetlər İttifaqının konstitusiyasında da dövlət dili maddəsi yoxdur. 1977-ci ildə qəbul olunmuş Sovetlər İttifaqı konstitusiyasında dövlət dili barədə maddə yoxdur. Bunun səbəbi o deyildir ki, Sovetlər İttifaqı bir dövlət deyildi, yox. Yəqin dövlət dilini yazmayan adamlar istəmirdilər ki, dil-lər parçalansın. Bir də bilirdilər ki, onsuz da rus dili hakim dildir və bunu konstitusiyaya yazmağa da ehtiyac yoxdur. Mən belə düşü-nürom. Ancaq bilin, bu məsələ müzakirə olunmamışdı. Mən bunu da bildirmək isteyi-

limiz var. Bu dil də bizim dilimizdir. Mən bunu demisəm, yənə də deyirəm, - türk dilləri qrupuna məxsus olan digər dillər, ola bilər, həsəd apara bilərlər ki, bizim dilimiz nə qədər zəngindir. Mən hər bir dile öz hörmət və ehtira- mımı bildirirəm. Amma hesab edirəm ki, öz dilimizlə, Azərbaycan dili ilə hər birimiz fəxr mızdə sərbəst danışırıq və hər bir mürekkebə fikri öz dilimizdə ifadə etməyə qadirik. Bu, böyük nailiyyətdir. Bu, iqtisadi, başqa nailiyyətlərin hamisindən üstün bir nailiyyətdir ki, bizim bir millət kimi özümüzə məxsus dilimiz var və o da qədər zəngindir ki, dünyannın hər bir hadisəsini biz öz dilimizdə ifadə edə bilirik. Ona görə də bir də deyirəm - tarixi keçmişimizə, əcdadlarımıza böyük hörmət və ehtiram hissini bildirərkə, bu gün biz tarixi bir addım atmalıyıq: müstəqil Azərbaycan Respublikasının dövlət dilini qəbul etməliyik. Müstəqil Azərbaycan Respublikasının dövlət dili Azərbaycan dilidir. Mən hesab edirəm ki, biz bu layihəni bu gün hazırlayarkən 23-cü maddəyə baxıb onu bəlkə də bir az təkmilləşdirmək, genişləndirmək olar. Hər halda bunu qəbul edirik, refe-

Öz dilimizlə - Azərbaycan dili ilə hər birimiz fəxr edə bilərik

rəm ki, biz 1977-1978-ci ildə Azərbaycan Konstitusiyasına “Azərbaycanın dövlət dili Azərbaycan dilidir” yazmağa çalışanda bize Moskvadan deyirdilər ki, axı SSRİ konstitusiyasında bu yoxdur və siz nə üçün yazırısnız? Deyirdilər ki, bizdə də yoxdur, sizdə də olmamalıdır. Dilimizin inkişafı bax, belə mərhələlərdən keçib və nəhayət, bizim bugünkü dilimiz - zəngin dilimiz var. Əgər biz o tarixi nöqtələri bir də yadımıza salsaq, 1936-ci ildən indiyədək Azərbaycanda bizim dilimiz Azərbaycan dili adlanmışdır.

haqqımız var deyək ki, XX əsrədə bizim dili-
miz öz inkişaf dövrümüz keçib, formalaşıb,
özünəməxsus adını götürüb və gəlib dövlət
dili səviyyəsinə çatıb. İndi bunun adını də-
yişdirirən başqa ad qoymaq heç bir nöqtəyi-
nəzərdən düzgün deyil - həm tarixi nöqtəyi-
nəzərdən, həm fəlsəfi nöqtəyi-nəzərdən,
həm Azərbaycanın dövlətçiliyi nöqtəyi-nə-
zərindən, ölkəmizin bu günü və gələcəyi
nöqtəyi-nəzərindən düzgün deyil. Mən bir
dəfə dedim ki, biz gərək öz milli mənliyimi-
zi heç vaxt itirməyək. Xalqların hər biri tari-

xi yol keçib, hər birinin də özünəməxsus nailiyyəti var. Bizim ərazimizdə Birləşmiş Millətlər Təşkilatı tərəfindən qəbul olunmuş hüdudlar çərçivəsində Azərbaycan Respublikasıında yaşayanlar azerbaycanlılardır. Bizim keçmişimiz məlumdur, biz onu inkar etmirik, - yenə də deyirəm, biz türk mənşəli bir xalqıq. Bizim dilimiz türk dilləri qrupuna məxsus dildir. Ancaq o 23 dil kimi, bizim də öz dilimiz var. Biz öz dilimizi gedib heç bir başqa dilə nə qarışdırmałyıq, nə də ona yapışdırmalı, qoşmalıyıq. Bizim özümüzün di-

edə bilərik. Çünkü bu, zəngin dildir, artıq dünyada tanınmış dildir. Xalqımızın adı da tanınıb, respublikamızın adı da tanınıb, dilimizin adı da tanınıb. Bu reallıqdır. Mən keçən dövrü kənarə qoyuram, - 60 il ərzində bu, mövcud olmuş reallıqdır. Günü-gündən, aybaay inkişaf etmiş reallıqdır. Azərbaycanda rus dili nə qədər hakim oldusa da, vaxtilə Azərbaycanda nə qədər çalışıldılar ki, Azərbaycan dilini sixışdırıb çıxarsınlar, rus dilini geniş yayısınlar, amma biz dilimizi qoruduq, saxladıq. Biz dilimizi itirmədik. İndi biz dili

renduma veririk. Bəli, qoy xalq öz sözünü desin. Ancaq biz də xalqın nümayəndəsi, cəmiyyətin üzvü kimi, eyni zamanda xalq tərəfindən böyük səlahiyyətlərə malik olan şəxslər kimi bu gün öz fikrimizi deyirik.

*Azərbaycan Respublikasının
yeni Konstitusiya layihəsini hazırlayan
Komissiyanın iclasındaki yekun çıxışından
Prezident Sarayı, 5 noyabr 1995-ci il*

...Azərbaycanın ərazi bütövlüyünün bərpasına, sərhədlərinin toxunulmazlığına nail olacaqıq. Bu, o deməkdir ki, biz heç vaxt ərazimizin, torpağımızın bir qarışını belə heç kəsə bağışlaya, verə bilmərik. Biz Qafqazda, bölgəmizdə sülhün bərqrar olmasını isteyirik. Bu, həm bizim üçün, həm də Qafqazdakı, bölgəmizdəki bütün dövlətlər, xalqlar üçün zəruri amildir. Biz buna nail olmaq istəyirik. Ancaq bu, yalnız və yalnız Azərbaycanın ərazi bütövlüyünün bərpa olunması şərti ilə bağlıdır. Biz heç kəsin torpağına göz dikkirik, baxmayaraq ki, keçmiş zamanlarda Azərbaycanın torpaqlarının bir qismi əlindən gedibdir. Xalqımız əldən getmiş torpaqların nisgilini indi də çəkir. İndi də Goyçə mahali, Zəngəzur deyəndə xalqımızın ürəyi ağrıyrı, xalq o torpaqların arzusu ilə yaşayır. Amma eyni zamanda Azərbaycan Respublikası dövlət müstəqilliyini əldə edərkən beynəlxalq təşkilatlar tərəfindən tanınmış sərhədləri çərçivəsində olan ərazimizi biz heç vaxt heç kəsə verməyəcəyik...

...Azərbaycan 1994-cü ilin oktyabr, 1995-ci ilin mart bələsindən xilas oldu. Cina-vətkar dəstələri, grupları, vəni Azərbaycanı

dağıtmağa cəhd edən qüvvələri zərərsizləşdiridikdən sonra daxili ictimai-siyasi sabitliyi bərqərər edə bildik. Bu, son üç ildə Azərbaycan dövlətçiliyinin, dövlət müstəqilliyimizin qorunub saxlanmasının böyük tarixidir. Ola bilər, zaman baxımından üç il böyük vaxt deyildir. Amma bu üç il müddətində Azərbaycan xalqının keçdiyi yol, ölkəmizin həyatında baş vermiş proseslər, tehlükələr və bunların qarşısının alınması həmin illərin nə qədər ağır, çətin bir dövr olduğunu, eyni zamanda Azərbaycan dövlətçiliyinin möhkəmləndirilməsi üçün nə qədər əziyyətli dövr olduğunu bir daha sübut edir. Bu bayram gündündə böyük iftخار hissi ilə qeyd edirəm ki, biz Azərbaycanı o bəlalardan, vətəndaş müharibəsin-dən, parçalanmaqdən xilas etdik, Azərbaycan qoruyub saxladıq. Bu gün müstəqil Azərbaycan qüdrətli, özünü qorumağa qadir olan dövlətdir. Ümidvar olduğumu bildirmək isteyirəm ki, Azərbaycanın müstəqilliyinə qəsd edən daxildəki qüvvələr, ayrı-ayrı cinayətkəollarla ölkəmizə zərəbə vurmağa cəhd göstəren qüvvələr artıq özləri üçün nəticə çıxarıblar. Ümidvar olduğumu bildirmək isteyirəm ki, Azərbaycandan kənarda onlara havadarlı-

İəlinələr və Azərbaycan
na qarşı təxribat əməliyyatları aparan adamları
da bilməlidirlər ki, Azərbaycanın dövlət müsələtəqiliyini sarsıtmak mümkün deyildir. Azərbaycan özünü qoruyub saxlamağa qadirdir və
bundan sonra heç vaxt ölkəmizin dövlət müsələtəqiliyinə zərər vurulmasına imkan verməyəcəyik. Müstəqillik dövründə, xüsusən son üç ilde Azərbaycan dünya miqyasında özünə la-
lyiq yer tutubdur. Dünyanın demək olar, eksə dövlətləri ilə Azərbaycanın diplomatik əlaqələri var. Azərbaycan dünyasının bütün beynəlxalq təşkilatlarının üzvüdür, dünyanın böyük dövlətləri ilə qarşılıqlı surətdə faydalı əlaqələr yaradıbdır. Azərbaycan ilə bu dövlətlər arasında çox mühüm əhəmiyyət kəsb edən müqavilələr, sazişlər imzalanıbdır. Qonşu dövlətlərlə Azərbaycanın dostluq, əməkdaşlıq əlaqələri var. Əgər Ermənistən Azərbaycana qarşı təcavüz edibsə, ölkəmizi əhatə edən bütün başqa dövlətlərlə, yaxın-uzaq qonşularımızla səmimi dostluq, əməkdaşlıq əlaqələrimiz mövcuddur və çox sürətlə inkişaf edir. Bunlar hamısı müstəqil Azərbaycan dövlətinin beynəlxalq aləmdə əldə etdiyi nailiyyətlərdir. Bu ilin aprelində biz beynəlxalq aləmdə veni bir addım atmağa nail olduk. Avropana

Birliyi ilə əməkdaşlıq və tərəfdəşlik haqqında saziş imzaladıq. İndi Avropa Şurası ilə də əməkdaşlıq haqqında belə bir saziş imzalamaya hazırlaşır və onun şərtləri üzərində işləyirik. Bunlar hamısı Azərbaycanın dövlət siyasetinin nəticəsidir. Azərbaycanda hüquqi demokratik, dünyəvi dövlət kurulur...

amanlıq, əməkdaşlıq naminə bu salondon Azərbaycan salamını göndərirəm. Bəyan edirəm ki, müstəqil dövlət kimi Azərbaycan sülhü bərqərar etmək, möhkəmləndirmək, iqtisadi əlaqələri inkişaf etdirmək üçün bütün dövlətlərlə əməkdaşlığa hazırlıdır və biz bundan sonra da səylərimizi göstərəcəyik. Milli bayramı münasibətilə Azərbaycanı təbrik edən dövlət başçılarına və bugünkü mərasimdə iştirak edən xarici dövlətlərin səfirlərinin təşekkür edir və onlara Azərbaycan xalqının hörmət və ehtiramını bildirirəm. Bu gün, milli bayram günü biz keçmişimizi qiyəmtənləndirməli, əldə etdiyimiz nailiyyətləri doğru-düzzgün, ədalətə təhlil etmeli, gələcəyə baxmalıyıq. Azərbaycanın böyük gələcəyi var. Gələcək nəsillər haqqında düşünməliyik. Azərbaycanın gəncləri, gənc nəslı, Milli Ordusu, bu orduda xidmət edən gənclər ölkəmizin bu günü və gələcəyi haqqında daim düşünməlidirlər, xalqımıza, Vətənimizə, millətimizə sədaqətə xidmət etməlidirlər. Mən əminəm ki, belə də olacaqdır. Həminizi Azərbaycanın dövlətciliyinin möhkəmlənməsi, ölkəmizin gələcəyi, müstəqil Azərbaycan dövlətinin qüdrətlənməsi naminə yeni fəaliyyətə, birliyə, əməkdaşlıqla dəvət edirəm.

*Respublika Günü münasibətlə
təntənəli yığıncaqdakı nitqindən
Respublika Sarayı
26 may 1996-ci il*

**Ölkəmizin hüdudlarından
qacıb kənarda gizlənənlər
bilməlidirlər ki...**

Sevinirəm, şadlanıram və iftixar hissi keçirirəm...

Bugünkü - 1998-ci ildəki bu toplantımız 1969-cu ildə Azərbaycanda ilk dəfə əsası qoymuş görüşlərin neticəsidir. Mən həmin görüşlərin təşəbbüskarı, təşkilatçısı olmuşam. Bu görüşlər, o vaxt görülmüş həmin işlər barədə və bunların sizin hər birinizin taleyində oynadığı rol haqqında burada kifayət qədər deyildi. Mən ona görə sevinirəm ki, 29 il bundan əvvəl əsasını qoymuş xeyirxah işin gözəl bəhrələrini görürəm. Əziz dostlar, siz artıq böyükmiş, kişi olmusunuz. Vaxtilə bu salona 16-17 yaşında daxil olmuş insanlar - siz ötən illərdə böyük həyat yolu keçmisiniz, formalaşmışınız, püxtələşmişiniz, Azərbaycanın həyatının müxtəlif sahələrində fəaliyyət göstərirsiniz. Bunların hamisinin əsası həmin illərdə qoyulubdur. Ona görə də mən sizin hər birinizin həyatında etdiyim xidmətin nəticəsini görərek bu gün sevinirəm, şadlanıram və iftixar hissi keçirirəm. Mən sizi semimi qəlb-dən salamlayıram, bu gözəl, məzmunlu görüş münasibəti təbrik edirəm. Hər birinizə can-sağlığı arzu edirəm və gələcək işlərinizdə böyük uğurlar diləyirəm. Mən 16 il bundan əvvəl - 1982-ci ilin avqust ayının ya 29-da, ya da 30-da bu salonda Azərbaycandan kənarda olan ali məktəblərə göndərilən gənclərlə son görüşü keçirmişdim. Bilirsınız ki, mən ondan sonra Moskvaya işə dəvət olundum, orada çalışdım. Mənim həyatımın sonrakı sehifələri də sizə məlumdur. Nəhayət, 1993-cü ildə yenidən Bakıya gəldim. Son görüşümüzdən 16 il keçibdir. Düzü, mən belə görüşlər üçün çox darixmişdim. Çünkü o vaxt, o illər bu görüşlər artıq ənənəyə çevrilmişdi. Burada danışan gənc qızlardan biri dedi ki, Heydər Əliyev 1974-cü ildən başlayaraq respublikadan kənara gedən tələbələrlə görüşürdü. Yəqin bir bacala dəqiqsizliyə yol verildi. Mən həmin tələbələrlə ilk dəfə 1969-cu ildə görüşmüştüm.

Ancaq ola bilər, bu sahvin də əsası vardır. Çünkü mən 1969-cu ildə görüşərkən ne bu salıray, nə bu salon var idi, nə də görüşmək üçün bu qədər adam var idi. Mən 1969-cu il iyulun 14-də Azərbaycana rəhbər seçiləndən sonra dərhal, biriñi növbədə təhsil məsələləri ile məşğul olmağa başladım. Bilirsiniz ki, mən o vaxta qədər də dövlət işində işləmişdim. Azərbaycanda təhsilin, xüsusilə ali təhsilin

İndi Azərbaycandan
kənarda yaşayan azərbaycanlılara
yeganə tövsiyəm var - Azərbaycanı heç
vaxt unutmasınlar. Burada çıxış edənlər ço
gözəl danışdır. Bu, məni sevindirdi. Mən
hesab edirdim ki, indi onlar bəlkə də
Azərbaycan dilini unudublar. Yox,
Azərbaycan dilində danışdır.
Bu, məni cəox sevindirdi.

gərək ki, 600 nəfər, 1977-1978-ci illərdə hər il 800-900 nəfər gənci respublikadan kənar ali məktəblərə göndəirdik. Ali təhsil sahəsində işləyənlər bilirlər - hər bir ali məktəbin illik qəbulu 700-800 nəfər olur. Beləliklə, əgər biz ildə 800-900 nəfər azərbaycanlı balasını o vaxtlar Sovet İttifaqının müxtəlif şəhərlərində ki ali məktəblərə göndərirdiksem demək, biz, Azərbaycan Dövlət Universitetinə olan qəbul qədər əlavə tələbə hazırla-yırdıq. Sonralar bunu Moskvada hiss etmişdilər. Onlar görmüşdülər ki, beləliklə biz Azərbaycanın ərazisində olmayan, ancaq respublikamız üçün kadr hazırlayan yeni bir ali məktəb yaratmışıq. Burada doğru de-yildi ki, buna da çox qısqanlıqla yanaşırıldı. Doğrudur, biz bu işə çox vaxt sərf etdik. Amma bu gün elə bir gündür ki, hamı hər şeyi bilməlidir. Bu, asan bir iş deyildi. Məsələn, 50 nəfərlik limiti 100 nəfərə qaldırmaq üçün mən nə qədər danışçılar aparmalı oldum. On dan sonra bunu 200, 300, 400 etmək asan de-

tələblərinə, dövrün şəraitinə görə mümkün olan vasitələrdir və hamisindən istifadə etmək lazımdır. Bir sözlə, Azərbaycanın ali məktəblərinin, təhsil sisteminin səviyyəsini qaldırmalıydıq. Eyni zamanda dünyanın inkişaf etmiş ölkəlerinin, yüksək səviyyəli universitetlərin, institutların imkanlarından Azərbaycanın geləcəyi, dəyərli kadrlar hazırlanması üçün bundan sonra da səmərəli istifadə etməliyik. Təhsil almış və indi ayrı-ayrı ölkələrdə yer seçmiş, yaşıyan dostlarımız da burada iştirak edirlər və çıxış etdilər. Azərbaycana qaytmadıqlarına görə onların heç birinə iradim yoxdur. O vaxt onları göndərəndə də hesab edirdim ki, bir qismi təhsilini qurtaranın sonra ayrı-ayrı şəhərlərdə qalacaqdır, - ya aspiranturada, ya da doktoranturada təhsilini davam etdirmək üçün, yaxud hansısa evlənərək özünə ailə quracaq, ya da başqa səbəbdən qalacaqdır. Bu, təbiidir və mən bunu normal, Azərbaycanın bu günü üçün çox xeyirli hesab edirəm. Çünkü Azərbaycanda kadr çoxdur, onların hamısı gəlsə, yer də olmayıacaqdı. Ona görə bir qisminin ayrı-ayrı ölkələrdə fəaliyyət göstərməsi, hesab edirəm ki, respublik üçün də əlverişlidir. Ancaq onun əsas mənasından ibarət deyildir. Əsas mənasından ibarətdir ki, onlar Azərbaycanın yüksək intellektə malik olan diasporunu yaradırlar. Bu, bəzəçox lazımdır. Biz Sovetlər İttifaqının tərkibində olanda bu baradə o qədər də düşü-

tedada malikdirlər, onlar üçün sadəcə, şərait yaratmaq lazımdır. Mən bu şəraiti yaradıdım və bu şəraitdən səmərəli istifadə edib Rusiya-da, Ukraynada, başqa ölkələrdə özlərinə yetapmış həmvətənlərimizə uğurlar, xoşbəxt həyat arzulayıram...

...İndi Azərbaycandan kənarda yaşayan azərbaycanlılara yegane tövsiyəm var - Azərbaycanı heç vaxt unutmasınlar. Burada çıxış edənlər çox gözəl danişdilar. Bu, məni sevindirdi. Mən hesab edirdim ki, indi onlar bəlkə də Azərbaycan dilini unudublar. Yox, Azərbaycan dilində danişdilar. Bu, məni çox sevindirdi. Xatirimdədir, o illər burada, bu salonda sizləri yola salarkən mən bər çox tövsiyələr verirdim. Verdiyim tövsiyelərdən biri o idi ki, rus dilini mükəmməl öyrənin. Bu sözləri sizə hər dəfə demişəm. Bu gün isə deyişəm ki, rus dilini mükəmməl öyrənmisiniz, Azərbaycan dilini unutmayın, mükəmməl öyrənin. O vaxt rus dilinin öyrənilməsinə ehtiyac var idi, çünkü siz həmin ali məktəblərdə yaxşı təhsil almali idin. Təhsil aldınız, öyrəndiniz - bu, sizin qazancınızdır. İnsan nə qədər çox dil bilsə, bir o qədər də zəngin olar. Amma Azərbaycan dilini nəinki unutmayın, müasir Azərbaycan dilini öyrənin. Bütün diasporlarda Azərbaycan dili hökm sürməlidir. Çünkü dilini unudan adam, şübhəsiz ki, milli keyfiyyətlərini də xırda-xırda unudur. Buna yol vermək olmaz.

*1970-1987-ci illərdə
Azərbaycandan kənardan
ali təhsil almış mütəxəssislərin
Ümumrespublika toplantısındaki
çıxışından
Respublika sarayı*